

(НЕ)НУЖНИТЕ ЧУЖДИ ДУМИ В БЪЛГАРСКАТА ПРЕСА

Направеното изследване е по проект "Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на медийния език на пресата в България", финансиран от Фонд "Научни изследвания" на МОМН.

доц. д-р Диана Попова
Бургаски свободен университет

THE UN(NECESSARY) FOREIGN WORDS IN THE BULGARIAN PRESS

Diana Popova

***Abstract:** The paper looks at some of the tendencies in the use of foreign words in the Bulgarian press in 2007. Samples from newspaper texts are quoted to illustrate the necessary or unnecessary use of foreign words by journalists. Analyzed are the factors which have brought about the increased use of certain foreign words in the researched newspapers.*

***Key words:** language, foreign words, borrowings, neologisms, newspapers, use and misuse*

Увод

Медиите имат силата да възпроизвеждат, разпространяват и променят живото слово. Съвременният журналистически език в преобладаващите си проявления е изразено хетерогенен. В него, особено през последното десетилетие, изобилстват чуждите думи. Употребата им понякога е оправдана, а понякога не. От начина, по който се използват чуждите думи в езика на пресата и от тяхната честота, можем да съдим за много неща – надеждност на информацията, качество на журналистическите материали, целева аудитория, политически и социалноикономически реалности и други. Много журналисти се поддават на изкушението да използват чужди думи, когато това не е нужно. В други случаи употребата на чужди думи е неизбежна. Според критиците на това явление използването на чужди думи в българския език изразява комплекса за малоценност на малкия народ. Те говорят за принижаване авторитета на езика ни. За да не изчезне нашият език, те призовават да не се използват чужди думи, когато имаме хубави български думи.

Като се вземат предвид особеностите на развитието на науката, технологиите и комуникациите през 21 век, може да се твърди, че проблемът е не толкова в употребата на чужди думи в българския език, а в злоупотребата с тях. Понякога от прекалена или неуместна употреба на чуждици се стига до някаква странна българо-чужда лексикална смесица, която или подлага на изпитание познанията на масовия читател и/или идва да му покаже презрението на пишещия към невежеството му. Злоупотребата с неразбираеми или познати на ограничен брой хора новопоявили се чужди думи в българския език е маниерничене, често пъти прикриващо отсъствие на мисъл.

Използването на чуждици понякога е за постигане на съзнателно търсен ефект – те са езикови маркери, които в зависимост от намерението на журналиста могат да насочат читателската интерпретация в определена посока – да възприемат казаното като факт или да го поставят под съмнение, да изпитат презрение или положителни емоции, да станат съпричастни или да останат безучастни към журналистическия материал.

Живият език е система, която непрекъснато се развива, обновява, обогатява и преминава от един етап в друг. Езикът е като дом, в който, за да живеем удобно и приятно, трябва да го поддържаме, оборудваме с новостите на времето, украсяваме, но и да се грижим за хигиената му. Като средство за общуване между хората, с усъвършенстване на техния бит и опит, речниковият им фонд трябва да се обогатява, за да може да отразява точно, благозвучно и ясно всичко, което искат да напишат или кажат. В този смисъл заемането на лексика от чужди езици в повечето случаи е оправдан и естествен процес. Освен това езикът отразява светогледа и мисленето на своите носители и когато те се променят, езикът (предимно неговата лексика) също се променя. А в светогледа и мисленето на българите настъпиха сериозни промени през последните десетина години.

Различното време

Във времето на глобализация, когато движението на хора, стоки и идеи е безпрецедентно по своите мащаби, когато смесването на култури и начин на живот е нещо безкрайно естествено за съвременния човек, езиците не могат да останат дълго време такива, каквито са били преди. Динамиката на промените в българския език е особено голяма през първото десетилетие на 21 век и отразява бурното навлизане на новите технологии и средства за комуникации. Но не само това. След влизането на страната ни в ЕС проблематиката, която вълнува читателските аудитории, е тясно свързана с институциите, законодателството и процедурите на съюза. В резултат на това в пресата от 2007 година изобилстват думи като евроинтеграция, евроикономически, евродепутати, еврокомисар, евроизбори и други.

Бързите открития и нововъведения в технологиите в много кратки срокове пращат в забрава уреди и устройства, за които се е наложило да заемем чужди думи. И тези думи по естествен път отпадат от активния речник на българина и дори се архаизират. Например грамофон, касетофон, дискета, уокмън, дискмън и др. Същото вероятно ще се случи и с много от чуждите думи и чуждиците за процеси, явления и предмети, които днес звучат много актуално, а за някои хора дори и престижно. Дразнещите за някои думи като кликвам, принтвам, дилийтвам, и др. може би ще бъдат изместени от други лексеми в хода на налагането на нови начини за съхраняване, приемане и изпращане на информация.

Според Диана Благоева [1], съставител на “Речник на новите думи в българския език от края на 20 и началото на XXI век”, [в него се съдържат 5 000 заглавни единици и броят на новите думи е значителен. Не е изненадващ фактът, че неологизмите са преобладаващо от английски език, поради това, че той се наложи като световна lingua franca, както и поради глобализацията във всички сфери на човешката дейност. Отново поради глобализацията в комуникациите, отидиха, религиозните течения, нетрадиционната медицина, свободното време, модата, екологията, политиката и други в езика ни навлязоха и продължават да навлизат екзотични думи от езиците на далечния изток. Но тъй като България няма пряк контакт с тези езици, те преминават в българския език предимно през английски. Благоева дава примери с думи като суджок \(корейска\) –](#)

специфична лечебна процедура чрез натиск, ухабизъм (арабска) – фундаментално религиозно учение, и др.

Но вниманието в тази статия не е насочено към подобни думи, употребявани сравнително по-рядко, в специализиран контекст и предназначени за ограничен кръг от хора. Вниманието тук е по-скоро към чужди думи, масово използвани напоследък в медиите и в частност в пресата. А това са думи предимно в сферата на новите комуникационни технологии като имейл, сайт, myspace, блог, и др.; в сферата на политиката — постулат, маргинални, лобирам, анонс и др.; в сферата на икономиката салдо, офшорни, инвестирам, и др.; в сферата на музиката и културата — ъндърграунд, гепи, бекграунд, пенкилер, риалити и други.

За чуждите думи и чуждиците

Малко са езиците по света, които поради изолираността на народите или общностите, които ги говорят, не са претърпели влияние от други езици. По-скоро за добро, отколкото за зло, българският език не е един от тях. Кръстопътното географско положение на земите, населявани от българския народ, както и историческото ни развитие, предопределят многобройните и разностранни езикови въздействия, които българският език е изпитал.

В началото на 60-те години на миналия век заемките съставляват 25% от речниковия състав на българския език [2]. Голяма част от тези думи са навлезли в езика ни от латински, гръцки, френски, турски и руски. Не са малко думите от италиански, немски и английски. В един етап от съществуването си чуждите думи (заемките) са били чуждици, т.е. те са звучали като непринадлежащи към официалния език. Но употребата им (узусът) постепенно ги е наложила и те са влезли в речника на езика ни.

В исторически план, от една страна, областите, в които навлизат заемките от чужди езици, идват от езици, които в дадения период имат силно влияние в съответната област. От друга страна, заемките идват от страни, които в политически план имат влияние върху страната, региона или света. Почти същото се случва и през последните няколко години. Но сега навлизането на английски думи е глобален процес. Според проф. Мурдаров [3], един от най-изявените ни специалисти в областта на съвременния български език, навлизането на чужди думи не е заплаха за езика ни. От това той не обеднява, а обеднява речта на отделния човек, тъй като той използва ограничен брой думи.

За чуждите думи и чуждиците в пресата от 2007 година

В периоди на по-интензивни обществени промени езикът се променя по-бързо и осезателно. А това е така, защото той отразява промените в света и в човешките възприятия за него. Днес, във времето на силна глобализация, езикът се оказва още по-податлив на иновации, защото е толкова широко отворен към други езикови системи, колкото и икономиката, политиката, науката и техниката, културата и човешките взаимоотношения.

Не е правена цялостна характеристика на честотността на употребата на чужди думи в българския език, но и за непредубедения е очевидно, че те са навсякъде – в печатните и електронните медии, в разговорната ни реч и дори в учебниците. През последните 2-3 десетилетия най-много и най-лесно в езика ни навлизат думи от английски. Това се забелязва и в разглежданите вестници от 2007 година.

Политическите и социално-икономическите промени в България след влизането ѝ в Европейския съюз оставят силен отпечатък не само върху тематиката на вестникарските текстове, но и върху езика им. Думи като евроизбори, евроизисквания, евродепутат, евровот, еврознаме, евродесница, еврокомисар и др. присъстват във всяка публикация, имаща отношение към социално-икономическите и политическите ангажименти на България.

Различни са промените, които се забелязват в лексиката на пресата през 2007 – от неологизми като атакист, гербаджия, резесар, през нови сложни думи, образувани с първа съставка евро- или био- като евроченге, европари, и биохляб, до директно използване на чужди думи като роуминг, хард и мюзик айдъл. Не липсват и чужди думи, изписани така, както са в съответния език като VIP Brother, fishing, myspace, sure, и др.

Евро- (от гр. Europe) като първа съставка на сложни думи означава: „европейски“, свързан с Европа. Присъствието на думи, съдържащи съставката евро, в разгледаните примери от 14 вестника е впечатляващо – среща се 76 пъти. Присъствието на нови думи с тази първа съставка като евродепутат, евровот, евроизбори, еврокомисар, евроинтеграция и други в сериозните публикации за социално-икономическата и политическа ситуация в България не е изненадващо и се възприема като естествено. Това, което особено силно вълнува читателската аудитория през тази година, е обвързването на България със законодателството и институциите на съюза и произтичащите от присъединяването ни права и задължения.

Интересно е образуването и употребата на думи като европлейбои „Интелигентни блондинки и европлейбои липсват на управляващите“ (168/3/2/2007); евроуникат „Българинът – евроуникат“ (Труд , 1/1/1/2007); еврочалга „Пред нас се очертава страхотно евро-чалга бъдеще!“ (168/4/20/2007); евролице „Община Пловдив ще подготви мащабен проект за новото евролице на ромската махала.“ (Стандарт, 5/9/2007); евроджудже „В резултат царската партия се превърна в евроджудже в сравнение с генералската.“ (Стандарт, 6/6/2007); европодплатено „При такъв спор дори и европодплатено, каруцарското мислене си остава каруцарско.“ (Кеш, 8/3/2007). И за непредубедения читател е ясно, че целта на авторите е да иронизират или дискредитират обекта на публикацията си. Този вид лексика, в комбинация с жаргонни, разговорни или архаични думи и изрази, по подходящ начин развенчава прекомерните претенции на партии и личности или приземява неоправдания еврооптимизъм на българина. Например думата еврочалга /Дневник, 4/20/2007/, с която се наричат чалга концертите на изборите за евродепутати.

Но прави впечатление, че в сравнение с 2008 и 2009 година, през 2007 година в пресата преобладава „оптимистичната“ и позитивна употреба на евро лексиката. Това е свързано с надеждите на българина за по-добър живот, истинска демокрация и свобода след присъединяването ни към европейското семейство.

Думата **ром** и нейни производни се употребяват много често в пресата през този период. След **евро** думата ром е най-често срещаната чужда дума в разгледаните извадки от вестниците през 2007 година. Думата идва от френски (фр. rom) и е названието за циганин, прието от представителите на този етнос на първия им конгрес през 1971г. Тя е политически правилната дума в страна членка на ЕС и прекалено честата ѝ употреба е показателна за няколко неща. От една страна, проблемите, свързани с ромите и мерките и програмите за разрешаването им, заемат сериозно място в социалната действителност на България през този период. Пресата редовно ги отразява и

дори понякога ги преекспонира. От друга страна, контрастът между действията и поведението на ромите и претенциите им за облаги като граждани на европейска страна често пъти предизвиква негодуванието или иронията на журналистите, която те изразяват и чрез честата опозиция на думата ром и нейните производни и символите и институциите на ЕС. Например: „Толерирането на ромите е нож с две остриета.“ (168/6/15/2007) ; „Цигани се женят наметнати с еврознаме. Сини флагове се развяват и на колите на сватбарите ... Тази новост в ритуала прави днешната им венчавка първата евроромска сватба. Само да не вземат да закачат банкноти по флага, опасяват се запознати с балканските обичаи. Сините флагове на Брюксел красят и колите на сватбарите. Еврокортежът ще обиколи тържествено градчето.“ (24ч/1/5/2007); „Община Пловдив ще подготви мащабен проект за новото евролице на ромската махала.“ (Стандарт, 5/9/2007)

Друг контекст, в който често се срещат думите ром и ромски, са конфликти и инциденти, предизвикани от тези български граждани. Например: „Роми извършват много престъпления, но повечето - кокошкарски.“ (24 ч. /4/15/2007); „Над 20 роми се впуснаха в меле с камъни и сопи на ул. „Северна" 14 в Шумен.“ (Труд, /9/2/2007).

Употребата на новообразувани думи с първа съставка евро и думата ром и нейните производни е необходима и неизбежна. Трудно можем да си представим текстове с политическа или икономическа тематика и без думи като компромат, ултиматум, коалиция, кворум, бойкот, вот, инфлация, инвеститор, форум, асоцииране и др., тъй като те доста отдавна битуват в нашата лексика и среднестатистическият българин е запознат със значението им. Но същото не би могло да се твърди с голяма сигурност за думи като хипотетично, ва банк, ерудит, консолидира, маргинални, лобирам, циркулиране, кардинален и др. Прекалява се и с думи като брифинг, мониторинг, одит, трансакции и др. Още по-голямо недоумение и неразбиране сред широката читателска аудитория вероятно бъдат думи като ъндърграунд (Капитал, 5/24/2007), ареали (Кеш, 1/5/2007), мейнстрийм (Капитал, 5/24/2007), риалити (Новинар, 4/11/2007), драйвър (Монитор /5/16/2007), мюзик айдъл (24 ч., 6/2/2007), мол ъф (24 ч. 4/16/2007), и сие и др. Вероятно предимно владеещите английски език и „ерудитите“, както биха се изразили някои, знаят точното значение на тези думи. Но употребата на подобни думи в пресата отразява реалното им навлизане в речта на българите, предимно под влиянието на електронните медии, които по-лесно от печатните медии въздействат върху езика на хората.

Внимание заслужават интересните словосъчетания от чужда дума, звучаща престижно и друга чужда дума от нисък регистър, разговорна или архаична, като коалиционна уйдурма - „Поне така е по силата на онази футболна ли, танцувална ли, математическа ли формула, осем-пет-три или както там се води според жаргона на коалиционната им уйдурма.“ (Сега, 8/2/2007); махленски интриги - „По този начин политическият живот у нас е на равнището на битовите скандали и махленските интриги.“ (Новинар, 4/2/2007); харизал шанса - „Пък и как да не ги съчетаеш, когато електоратът така щедро ти е харизал шанса.“ (Монитор, 4/14/2007); и сие кандисаха - „Янка Такева и сие кандисаха на 4% скок от януари.“ (Стандарт, 5/29/2007), и други.

Изводи

Без претенции за цялостност и изчерпателност на анализа по въпроса, свързан с употребата на чуждите думи в българската преса през 2007 година, могат да бъдат направени няколко извода.

След влизането на България в ЕС в езика на пресата силно присъствие имат сложните думи с първа съставка евро – европарламент, евродепутат, европари, еврознаме, евроизбори, еврокомисар и др. Употребата на подобни думи е неизбежна поради актуалността на проблематиката, свързана с членството ни в ЕС. Появяват се и неологизми със същата първа част, но прибавена към разговорни лексеми като: евроченгета, европлейбой, еврочалга, евробрата, евроромска и др., като целта е по-голяма експресивност на текстовете и стремеж да се достигне до масовия читател.

Много често се използват чужди думи – термини от различни сфери на човешката дейност: кулоари, юрисдикция, дефицит, инвестиции и др. Въпреки че за тези думи има български еквиваленти, тяхната употреба в много случаи е основателна, тъй като внушава достоверност и/или експертно мнение.

Друга група много често употребявани чужди думи са директните заемки от английски език като: анонс, лоби, ъндърграунд, хард, топ, аренби, хип-хоп и др. Тяхното присъствие отново цели по-голяма експресивност на текста. Не са редки случаите, когато те са употребени, за да се иронизират личности, организации или каузи.

Интересна е употребата на чужди думи, изписани както са в съответния език, например: VIP, British Cars? Sure! В подобни случаи журналистът или насочва материала си към конкретна, по-тясна аудитория, която знае английски, или ласкае читателите, които са виждали някъде използваната чужда дума. Обикновено това се прави в заглавията на текстовете.

Езикът на пресата е отражение на случващото се в съвременния български език. Затова в него срещаме и ще продължаваме да срещаме нова лексика, част от която е от чужди езици. Но с течение на времето ще останат като заемки онези от тях, от които имаме нужда поради една или друга причина – отсъствие на български вариант, диференциране или нюансиране, международна лексика, термини и др. Ще отпаднат думи за понятия, процеси или явления, които ще престанат да съществуват или да се употребяват. Но отговорността да предпазим българския език от ненужната, неправилната, неуместната и самоцелна употреба на чужди думи остава. И тъй като медиите като цяло и в частност печатните медии са основният проводник на чужди думи и неологизми, отговорността на журналистите в това отношение е голяма.

Литература:

1. Благоева, Д., <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=380428>
2. http://en.wikipedia.org/wiki/Bulgarian_lexis.
3. Мърдапов, В., <http://nauka.bg/forum/index.php?showtopic=4238>